

Tongvarens in straatputten

door P. Florusse

Bij het inventariseren van een stadsflora kan men soms op de meest onverwachte plaatsen planten vinden die men er eigenlijk niet zou verwachten. Zeker in een stad als Rotterdam waar gekscherend alles als adventief wordt beschouwd.

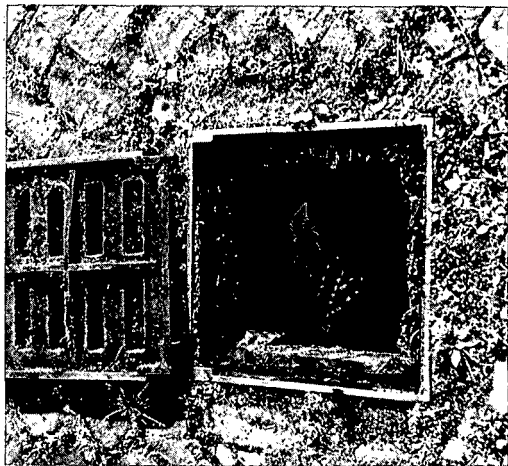
De oorspronkelijke veenbodem is opgehoogd met zand en bagger en waar nodig afgedekt met een laag kleigrond.

Sporadisch worden leuke vondsten gedaan. Eén van deze vondsten is de Tongvaren (*Phyllitis scolopendrium*) (L) Newm. in twee straatputten. De Flora Heukels-van Ooststroom, (1977) vermeldt als groeiplaats: 'Oude, vochtige muren, greppelkanten, waterputten, in de duinen onder duindoorn'. De meeste waterputten waarin de Tongvaren voorkwam zijn allang door demping verdwenen en als groeiplaats verloren gegaan.

Een overzicht van de verspreiding in Nederland van deze varensort kan men vinden in het rapport: Zeldzame Nederlandse plantesoorten, door A. J. Quené-Boterenbrood en J. Mennema, 1973. In dit rapport is een verspreidingskaartje verwerkt van alle in Nederland bekende vindplaatsen van de Tongvaren tot maart 1972. Uit literatuurgegevens blijkt dat de Tongvaren nogal wisselt van groeiplaats, voornamelijk als gevolg van de 'dempwoede' die men ten opzichte van waterputten ontwikkelde. (Natuurhistorisch Maandblad, T. van de Ven 1948) en door de schoonmaakwoede en het slopen van oude muren, bruggen, wallen en kaden, (Plantengemeenschappen in Nederland, Westhoff en Den Held 1975).

Volgens C. Sipkes in Gorteria I 1963a ook door natuurlijke successie, droge zomers of (in Voorne) door padverbreding.

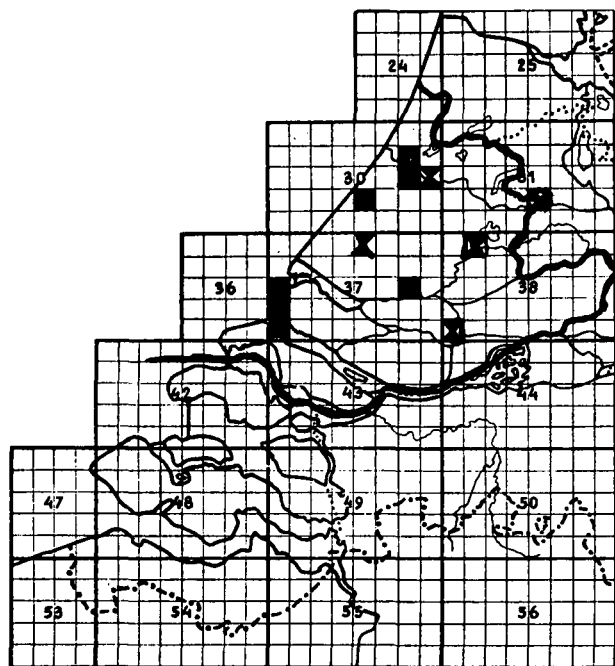
De literatuur vermeldt geen groeiplaats van de varen in straatputten. De eerste melding van een vondst van Tongvaren in een stadsrioleringsput komt uit Leiden en werd gedaan door R. v.d. Meijden in 1975.

Op 22 september j.l. trof ik twee Tongvaren aan in twee rioleringsputten in Rotterdam. Het terrein waarin deze straatputten zich bevinden is een verlaten spoorwegterrein, waarvan de bodem is bestraat. Links en rechts van het terrein groeit tussen de tegels o.a. veel Breukkruid (*Herniaria glabra*) enkele planten IJzerhard (*Verbena officinalis*), Plat beemdgras (*Poa compressa*) en Liefdegras (*Eragrostis multicaulis*).

De deksels van de straatputten hebben langwerpige gleuven waardoor licht tot op de bodem van de putten valt; meestal staat op de bodem een laagje water.

Het substraat is naar binnengeslibd kolenstof uit de tijd dat het terrein nog werd gebruikt. Het heeft zich opgehoopt tussen de binnen en buitenwand van de putten. In de meeste putten groeit Mannetjesvaren (*Dryopteris filix-mas*). In één van de putten was een Tongvaren zichtbaar. De bladeren hadden een lengte van tien tot vijftien cm. Een tweede put bevatte naast Mannetjesvaren en een Muurvaren (*Asplenium rutamuraria*) ook een Tongvaren met bladeren van ongeveer 25 cm lengte. Beide Tongvaren groeien aan de zuidoostzijde in de putten. De buitenputten zijn van beton, de binnenputten van gietijzer. Worden deze putten de mogelijke opvolgers van de oude gedempte waterputten?

Verspreidingskaartje van de vindplaatsen van Tongvaren over de periode 1950-1978 in Zuid-Holland.

- Vindplaatsen sinds 1950 waarvan in de periode 1968-1978 geen opgaven meer zijn gedaan.
- ⌘ Losse botanische opgaven van vindplaatsen in de periode 1968-1978.

Ik heb eens nagekeken hoe de Tongvaren zich in de provincie Zuid-Holland over de periode 1968-okt. 1978 heeft gehandhaafd tegen de sloopwoede. Mevr. A. J. Quené-Buterenbrood stelde mij in de gelegenheid meldingen van vindplaatsen van Tongvaren aan het Rijksherbarium na te zien.

Bij dit onderzoek kwamen de volgende gegevens naar voren:

Vanuit Zuid-Holland kwamen in de periode 1968 tot oktober 1978 zestien losse meldingen binnen van vindplaatsen van Tongvaren, uitgezonderd een melding uit Warmond in 1968, die al in bovengenoemd rapport was verwerkt. Van deze meldingen hadden drie betrekking op vindplaatsen in de duinen van Voorne (1968, 1969, 1971). De overige dertien meldingen komen uit steden, namelijk:

Den Haag: 1971 walkant, 1974 grachtkant, 1975 muur, 1975 zuidwal.

Leiden: 1971 tuin, 1972 tuin, 1972 tuin, 1975 rioleringsput.

Rotterdam: 1972 muur, 1973 muur, 1974 muur; deze meldingen hebben betrekking op een vondst welke inmiddels is verdwenen.

Rotterdam: 1973 basaltstenen dam, 1978 rioleringsputten.

De heer C. Sipkes deelde per telefoon mee dat de varens in Rockanje en Voorne ook dit jaar door hem zijn gezien. Een nieuwe vindplaats wist de heer J. v.d. Veen nog per telefoon te melden, namelijk in Hellevoetsluis in de onderkant van een keermuur bij een boerderij. Maar zo vertelde hij, deze muur zal binnenkort wel worden afgebroken wegens de slechte staat waarin hij verkeert.

Terwijl ik dit schrijf heeft iemand de grootste Tongvaren in één van de putten los op de bodem gevonden, 'losgespoeld door de vele regenval'. Vier van de zes bladeren waren van de plant verdwenen, waarschijnlijk wel om dienst te doen in een privé herbarium. Samen met een student heb ik het restant weer teruggeplant. In de andere put waarvan het deksel niet open kan omdat het vastgeroest zit is de Tongvaren gelukkig nog in volle glorie te bekijken.

Hierover schrijft Dr. A. de Wever al in het Natuurhistorisch Maandblad nr. 16 1927, 'In één zoo'n put, in een gemeente waar ze reeds in 1868 door Dumoulin werd aangetroffen kan men ze nog steeds veilig achten. Toen 'k daar dezen zomer 'ns ging kijken werd mij dadelijk dringend verzocht de planten te laten staan, ze werden daar als gemeenschappelijk goed beschouwd en alleen in geval van nood voor 'n bepaalde ziekte van 't vee. 't Deed me plezier; 'k zou er toch geen enkel blad van hebben meegenomen'.

Tot slot nog de vermelding dat de soortnaam scolopendrium komt van skolopendra, duizendpoot. 'Door de regelmatige rangschikking der lijnvormige sori doet de onderzijde der bladeren met veel goeden wil en niet te geringe fantasie aan een duizendpoot denken'. Uit: Verklarend woordenboek, Groningen 1936, Dr. C. A. Backer.

Adres van de schrijver:

*illustratie naar een kleurendia
van de schrijver*